

Рудь В.П.,
канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
старший науковий співробітник лабораторії
інноваційно-інвестиційного розвитку
овочевого ринку та інтелектуальної власності,
Інститут овочівництва і баштанництва НААН

ОВОЧІВНИЦТВО В СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ: ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Rud V.P.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow,
senior researcher of the laboratory innovation
and investment development vegetable
market and intellectual property,
Institute of Vegetable and Melon NAAS

VEGETABLE GROWING IN THE FOOD MARKET SYSTEM: PECULIARITIES, TENDENCIES, PROSPECTS

Постановка проблеми. Проблема забезпечення населення продуктами харчування з кожним роком набуває характеру глобального масштабу, і, особливо сьогодні, в умовах пандемії коронавірусу – все більше зростають вимоги до задоволення людства вітамінною продукцією. В пошуку шляхів успішного вирішення цієї проблеми все більше уваги звертається на надзвичайно цінні сільськогосподарські культури – овочі. Українська економіка в останні 20–25 років, на жаль, демонструє не дуже впевнені темпи свого зростання. Ми суттєво поступаємося східноєвропейським та, навіть, азійським країнам. За даними ФАО, більше половини населення земної кулі потерпає від нестачі вітамінів в їжі. Так, харчування населення України характеризується значним зниженням енерговитрат на одну людину й, відповідно, зниженням обсягу вживаної нею їжі. Тобто, сьогодні спостерігається критично низький рівень продовольчої безпеки населення України (калорійність раціону харчування українця складає близько 2,651 тис. ккал, тоді як у розвинених країнах 3,3–3,8 тис. ккал (Китаї – 3,1, Польщі – 3,49, Франції – 3,52, Німеччині – 3,54, США – 3,69 та країнах ЄС – 3,46 ккал)) [1; 2]. Звичайно, при такому обсязі, якості й харчовій цінності їжі він не може одержати достатньої кількості поживних компонентів.

Галузь овочівництва – основна бюджетоформуюча галузь економіки АПК, що забезпечує рівень продовольчої безпеки. В той же час, галузь має свої особливості розвитку у системі продовольчого ринку і знаходиться в стані потреби і пошуку найбільш дієвих механізмів управління, а також ефективних інтеграційних форм господарювання на перспективу. Актуальність дослідження посилюється необхідністю вирішення соціальних проблем села, бо сільське господарство не повинно стати сферою лише викачування прибутків. Діяльність в аграрній сфері та овочівництві має здійснюватися з врахуванням екологічних і соціальних проблем, спрямовуватися на підвищення добробуту і розвитку, а не вимирання сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію і практику розвитку галузі овочівництва України внесли такі фахівці, як: А. К. Андрюшко, О. В. Скидан, Т. В. Кучеренко, П. О. Сухий, О. А. Сарапіна, Р. В. Логоша, З. Д. Сич та ін. Так, питання маркетингового дослідження овочівництва розкрито у працях А. К. Андрюшка [3], О. В. Скидана [4]. Т. В. Кучеренко [5] займається питаннями підвищення економічної ефективності вирощування овочів. В роботах П. О. Сухого [6], О. А. Сарапіної [7], Р. В. Логоши [8], З. Д. Сича [9] вивчаються питання розвитку овочівництва в умовах глобалізаційних викликів. Тобто, публікації мають локальне спрямування, доволі мало праць, де розкриваються особливості, значення і місце овочевого ринку в системі продовольчих ринків, досліджуються довгострокові тенденції основних показників виробництва овочів на національному і світовому рівнях, окреслюються перспективні напрями розвитку галузі. Необхідність вирішення зазначених питань послужило основою для вибору напрямку дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати сучасний стан виробництва овочів в Україні, встановити основні проблеми його розвитку, визначити напрями стабілізації та підвищення ефективності функціонування овочепродуктового підкомплексу у перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи населення є індикатором економічної доступності продовольства [10]. Аналіз структури сукупних витрат домогосподарств України на харчування за ключовими продуктами у 2015 р. та 2019 р. за даними Державної служби статистики [11] показав, що реальні доходи українців у 2019 році у зіставленні з 2015 роком, хоча і зросли у 2 рази, проте загальна їх частка у сукупних витратах домогосподарств на харчування знизилась на 1,3% (табл. 1).

Таблиця 1

Структура сукупних витрат домогосподарств на харчування у середньому на місяць 2015 р. і 2019 р.

Продовольчі групи	Сукупні витрати				
	у середньому на домогосподарство, грн		2019 р. до 2015 р., разів	частка у сукупних витратах домогосподарств на харчування, %	
	2015 р.	2019 р.		2015 р.	2019 р.
Витрати на продукти харчування, у тому числі:	2097,44	3880,0	1,8	96,6	95,3
- хліб і хлібопродукти	287,35	630,0	2,2	13,2	15,5
- м'ясо та м'ясопродукти	470,19	941,0	2,0	21,7	23,1
- риба та рибпродукти	123,82	211,0	1,7	5,7	5,2
- молоко, сир та яйця	297,28	484,0	1,6	13,7	11,9
- олія та жири	168,49	315,0	1,9	7,8	7,7
- фрукти	134,60	266,0	2,0	6,2	6,5
- овочі	199,61	282,0	1,4	9,2	6,9
- картопля	91,09	133,0	1,5	4,2	3,3
- цукор, кондитерські вироби	164,83	305,0	1,9	7,6	7,5
- інші продукти харчування	46,19	89,0	1,9	2,1	2,2
- безалкогольні напої	113,99	224,0	2,0	5,3	5,5
Витрати на харчування поза домом	72,85	191,0	2,6	3,4	4,7
Загальні витрати на харчування	2170,29	4071,0	1,9	100,0	100,0
Усього сукупних витрат	4048,89	8001,06	2,0	x	x

Джерело: власні розрахунки за даними [11]

У структурі витрат зросла частка витрат на хліб і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти та фрукти. Що стосується витрат на інші групи продуктів, то вони знизилися. Так, частка витрат на овочі знизилася із 9,2% до 6,9%.

Індикатор економічної доступності продуктів – це частка сукупних витрат на харчування (включаючи харчування поза домом) у сукупних витратах домогосподарств загалом.

Цей індикатор розраховується за формулою:

$$E = \frac{B_x}{B_c} \times 100\%, \quad (1)$$

де E – індикатор економічної доступності продуктів;

B_x – витрати населення на харчування;

B_c – сукупні витрати населення.

Отже, індикатор економічної доступності продуктів харчування становитиме:

$$E (2015) = \frac{2170,29}{4048,89} \times 100\% = 53,6\% \quad (2)$$

$$E (2019) = \frac{4071,0}{8001,06} \times 100\% = 50,1\% \quad (3)$$

Оскільки граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається 50%, то у 2015 р. продовольча ситуація в Україні була поза безпечною межею. На сьогодні ж, при рівні порогового критерія 50% [12; 13], її значення знаходиться на межі продовольчої небезпеки – 50,1%. Водночас, галузь овочівництва, поряд із зерновими і картоплею, є до певної міри страховим полісом продовольчої безпеки країни, оскільки індикатор достатності споживання саме по цих продуктах вище одиниці (табл. 2).

Таблиця 2

Індикатор достатності споживання різних груп продуктів в Україні у 2019 р.

Види продукції	Мінімальні норми харчування, кг/особу за рік	Раціональна норма споживання (за даними МОЗ), кг/особу, рік	Україна	
			фактичне споживання, кг/особу за рік	індикатор достатності споживання, од
М'ясо і м'ясопродукти	52	80	51	0,637
Молоко і молокопродукти	341	380	211	0,555
Яйця, шт	231	290	265	0,914
Хліб і хлібопродукти	94	101	101	1,000
Риба і рибодукти	12	20	9,7	0,485
Цукор	32	38	33	0,868
Олія	8,0	13	12,4	0,954
Картопля	96	124	144	1,161
Овочі	105	161	163	1,012
Плоди та ягоди	68	90	48	0,533

Джерело: власні розрахунки за даними [11–13]

Слід зазначити, що обсяги споживання м'яса, фруктів та цукру суттєвим чином залежали від рівня економічного розвитку країни: що вищим був цей рівень, то, як правило, вищими були обсяги споживання м'яса, молока та фруктів. Індекс достатності споживання по овочевих складає 1,161.

В той же час, в Україні є кілька галузей рослинництва, що демонструють високі темпи зростання протягом останніх років. В середині 90-х років, коли розпочалася ринкова трансформація нашої економіки, аграрний сектор також був в занепаді внаслідок диспаритету цін. Потім відбулося поступове нарощування обсягів виробництва деяких підгалузей сільського господарства. На сьогодні аграрний бізнес спрямований на інвестиції та інновації виробництва. Так, виробництво соняшнику зросло у 4,4 раза, посівні площі та рівень урожайності по культурі було збільшено понад у 2 рази (урожайність – 2,56 т/га у 2020 році, а у 2000-х – біля 1,2 т/га, тобто відбулося двохкратне зростання) (табл. 3).

Таблиця 3

Показники виробництва основних сільськогосподарських культур в Україні, всього, тис. т

Види культур	Посівна площа, тис. га			Валовий збір, тис. т			Урожайність, т/га		
	2000 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів	2000 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів	2000 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів
Соняшник	2943	5928	2,01	3457	15254	4,4	1,22	2,56	2,1
Культури зернові та зернобобові	13646	15318	1,12	24459	75143	3,1	1,94	4,91	2,5
Культури овочеві	541	452	0,84	5821	9688	1,7	11,2	21,4	1,9
Картопля	1629	1309	0,80	19838	20269	1,0	12,2	15,5	1,3
Культур плодові та ягідні	425	225	0,53	1453	2119	1,5	3,84	10,81	2,8
Буряк цукровий фабричний	856	222	0,26	13199	10205	0,8	17,7	46,1	2,6

Джерело: власні розрахунки за даними [11]

Зерновий сектор протягом останніх 20 років демонстрував збільшення виробництва і у 2020 році було збільшено виробництво у цьому секторі у 3,1 раза і зібрано біля 75,1 млн т зерна при урожайності майже 5 т/га. По овочевих культурах спостерігається значне збільшення виробництва – у 1,7 раза, а рівня врожайності – у 1,9 раза (21,4 т/га у всіх категоріях господарств). З іншого боку, посівні площі під овочами за вказаний період скоротилися на 16%. Якщо б площі залишилися незмінними, то українська економіка отримала б урожай на рівні 12 млн т.

Україна стає впливовим гравцем і займає вже провідні місця на світовому ринку по окремих позиціях. Так, по продажу кукурудзи на зерно та зернових Україна займає 2–3 місця, а по продажу олії – перше місце в світі. Тобто, Україна годує сьогодні не тільки себе, а і годує світ. Частка аграрної продукції в українському експорті за останні 10 років зросла майже втричі. Якщо у 2000-х цей показник становив біля 15%, то на сьогодні біля 45%. Вочевидь, Україна поступово стає аграрною державою, оскільки в експорті домінує аграрна продукція, випереджаючи чорну металургію. Проте, на жаль, це в

основному сировина. Дуже мало продукції з доданою вартістю, тобто переробленої продукції. Практично втрачено ринок круп'яних культур. Так, виробництво гречки і проса майже втрачено на сьогодні. В той же час, в умовах масштабної пандемії коронавірусу та світової економічної кризи зростає попит на круп'яні і овочеві культури, які стали страховим продовольчим резервом для багатьох верств населення. Водночас, спостерігаються надвисокі ціни на цей вид продукції.

Варто відзначити, що темпи зростання валових зборів овочів в Україні за останні 20 років випереджають майже усі країни СНД, поступаючись Таджикистану та Узбекистану (табл. 4) [14].

Таблиця 4

Виробництво овочів у країнах СНД, всього, тис. т

	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів
Таджикистан	719	760	835	908	1047	1143	1242	1342	2043,4	2,8
Узбекистан	3518	4294	4692	5221	5705	6346	6994	7767	7630,4	2,2
Україна	5821	8058	6835	7965	8341	8122	9833	10017	9688	1,7
Казахстан	2169	2059	2196	2280	2457	2577	2878	3062	3791	1,7
Киргизстан	737	761	790	823	833	812	821	866	1134	1,5
Росія	11348	11370	11509	12960	13402	12126	14696	14626	16389	1,4
Вірменія	664	780	845	825	820	708	787	849	923	1,4
Азейбарджан	1127	1186	1227	1228	1179	1190	1215	1216	1276	1,1
Білорусь	2007	2174	2153	2296	2308	2334	1816	1581	1958	1,0
Молдова	389	475	222	376	308	341	362	231	306	0,8

Джерело: власні розрахунки за даними [14]

З іншого боку, що стосується аналогічних показників в цілому за регіонами світу [15], то Україна ще значно відстає від загальносвітових темпів. Так, за останні 20 років у світі посівні площі під овочами зросли у 1,7 раза (а в Україні зменшилися на 16%), урожайність – у 1,3, а валові збори – в 2,2 раза (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка розвитку овочівництва за регіонами світу (Faostat, 2000–2019)

Регіон світу	Посівна площа, млн га			Валовий збір, млн т			Урожайність, т/га		
	2000 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів	2000 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів	2000 р.	2019 р.	2019 р. до 2000 р., разів
Європа	4,942	4,151	0,8	87,386	96,183	1,1	17,7	23,2	1,3
у т.ч. Україна	0,541	0,452	0,84	5,821	9,688	1,7	11,2	21,4	1,9
Азія	21,674	42,847	2,0	331,933	876,263	2,6	15,3	20,5	1,3
Америка	3,388	3,854	1,1	58,308	82,416	1,4	17,2	21,4	1,2
Африка	4,071	7,22	1,8	36,729	77,185	2,1	9,0	10,7	1,2
Океанія	0,167	0,162	1,0	2,624	3,643	1,4	15,7	22,4	1,4
Всього в світі	34,243	58,234	1,7	516,98	1135,69	2,2	15,1	19,5	1,3

Джерело: власні розрахунки за даними [15]

Тобто в світі, особливо в останні десятиліття, овочі стали незамінним продуктом харчування рослинного походження. В умовах широкого загострення екологічного та соціального навантаження організм людини потребує повноцінного харчування. Тому овочі виступають як найбагатше джерело вітамінів, природних антиоксидантів, біологічно активних речовин, незамінних амінокислот та інших важливих нутрієнтів, в т.ч. – модуляторів імунітету, а також мінеральних елементів [16].

У 2020 році за ініціативою заступника Міністра Мінекономіки Тараса Висоцького було розпочато роботу міжвідомчої робочої групи, яка у щомісячному форматі проводила розгляд основних положень «Концепції розвитку овочівництва до 2025 року». В результаті – затверджено концепцію розвитку овочівництва до 2025 року і розроблено програму розвитку овочівництва, кінцевою метою якої є нарощування обсягів виробництва овочевих і баштанних культур на період до 2025 р. до 15 млн т на рік та підвищення норми споживання в кількості до 186 кг/людину [17].

Проте, є низка доволі суттєвих проблем, до сьогодні не вирішених. Так, до юридичних проблем

слід віднести повну відсутність страхування бізнесу. Спостерігається дефіцит обігових коштів, дорогі кредити, внаслідок чого відбувається мінімізація виробництва, фермер розраховує на власний ресурс. Не знято проблему земельної реформи. Необхідно і надалі завпроваджувати такі інституції, які б мінімізували різні можливості для тінювих структур впливати і вирішувати свої проблеми поза законом. Окрема проблема – формування сталого розвитку сільських територій. В сільському господарстві, а особливо в овочівництві, вона на сьогодні стоїть гостро. І в цьому питанні, насамперед, значну роль повинна відіграти держава, як гарант сталого розвитку.

Для подальшого ефективного його розвитку слід здійснити низку змін. По-перше, слід укріпити підходи до розуміння галузі овочівництва як соціально значимої та створити сприятливі умови для подальшого розвитку. По-друге, майже третина овочевих підприємств несуть збитки, а високі витрати на виробництво (біля 100–150 тис. грн/га), порівняно із іншими видами сільськогосподарських культур, стримують модернізацію, впровадження новітніх технологій [18]. По-третє, ресурсний потенціал сільського господарства має значні можливості для подальшого розвитку овочівництва, в основі якого знаходяться високопродуктивні поливні землі сільськогосподарського призначення та сприятливі агрокліматичні умови.

Отже, у перспективі необхідно покращити функціонування на рівноправній економічній основі різних організаційно-правових форм господарювання; сприяти гармонізації інтересів власників, найманих працівників та сільських громад, формуванню конкурентоспроможних на внутрішньому та зовнішніх ринках виробничих структур; забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств на рівні 15-відсоткової норми, необхідної для забезпечення розширеного відтворення виробництва. А це, зі свого боку, підвищить рівень продовольчої безпеки та забезпечить зростання експортного потенціалу країни.

Висновки з проведеного дослідження. В останній час змінюється структура продовольчого кошика на користь підвищення споживання продуктів овочевої групи. Подальший розвиток овочівництва в Україні необхідно спрямувати шляхом організації високоінтенсивного виробництва на основі впровадження сучасних технологій, нових високопродуктивних сортів і гібридів. При цьому в перспективі необхідне технічне переоснащення галузі овочівництва, розвиток систем інформаційного забезпечення, створення служб маркетингу і подальший розвиток інфраструктури ринку. Необхідним залишається удосконалення економічного механізму господарювання: податки, кредитування, ціни, дотаційна політика, міжгалузеві економічні зв'язки. Отже, незважаючи на кризу, яка відобразилась на окремих газузах сільського господарства України, а також враховуючи основні тенденції розвитку загальносвітового овочівництва, можна стверджувати, що українське овочівництво залишиться і надалі пріоритетним видом діяльності.

Література

1. Евростат показав, у яких країнах ЄС споживають найбільше фруктів і овочів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/1/7094626/> (дата звернення: 01.04.2021).
2. European Commission. URL: <http://ec.europa.eu> (дата звернення: 16.04.2021).
3. Андришко А. Приклад ефективного маркетингу плодоовочевої продукції в Польщі. URL: <http://www.docme.ru/doc/121792/progurtovirinki> (дата звернення: 01.04.2021).
4. Логоша Р. В. Маркетингові дослідження ринку овочів в Україні. *Зб. наук. праць Вінницького нац. аграр. ун-ту*. Сер. "Економічні науки". 2012. Вип. 4(70). Т. 2. С. 127-131.
5. Кучеренко Т. Экономическая эффективность выращивания овощей открытого грунта. *Овощеводство*. 2014. № 11. С. 24-26.
6. Сухий П. О., Заячук М. Д. Сучасний стан та перспективи розвитку овочівництва в Україні. *Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского*. 2012. № 3. С. 38-48.
7. Сарапіна О. А. Тенденції розвитку ринку овочевої продукції в умовах глобалізації економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 1. С. 96-100.
8. Скидан О. В. Продовольча сфера України в умовах глобалізаційних викликів. *Економіка України*. 2009. № 11. С. 53-64.
9. Сич З. Д., Феодосій І. О., Подпрятков Г. І. Післязбиральні технології доробки овочів для логістики і маркетингу. Київ, 2010. 439 с.
10. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затверд. Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13Text> (дата звернення: 01.04.2021).
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2021).
12. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-Text> (дата звернення: 01.04.2021).
13. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових

речовинах і енергії : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 03.09.2017 р. № 1073. URL: <https://docs.dtkr.ua/download/pdf/1220.2658.1> (дата звернення: 01.04.2021).

14. Обзор развития овощеводства и бахчеводства в государствах – членах Евразийского экономического союза за 2013–2017 годы. Москва : «Департамент агропромышленной политики», 2018. 96 с. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_agroprom/sensitive_products/Documents pdf (дата звернення: 01.04.2021).

15. FAOSTAT. URL: <http://faostat.fao.org>. (дата звернення: 01.04.2021).

16. Як харчуватися під час пандемії коронавірусу: поради експертів. URL: <https://ckp.in.ua/health/21144> (дата звернення: 01.04.2021).

17. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 1333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.04.2021).

18. ТОП-5 производителей овощей в Украине. URL: <https://delo.ua/business/top-5-proizvoditelej-ovoschej-v-ukraine-323878/> (дата звернення: 01.04.2021).

References

1. “Eurostat showed which EU countries consume more fruits and vegetables”, available at: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/1/7094626/> (access date April 01, 2021).

2. European Commission, available at: <http://ec.europa.eu> (access date April 16, 2021).

3. Andriushko, A. (2003), “An example of effective marketing of fruit and vegetable products in Poland”, available at: <http://www.docme.ru/doc/121792/progurtovirinki> (access date April 01, 2021).

4. Lohosha, R.V. (2012), “The marketing studies of vegetables market in Ukraine”, *Zb. nauk. prats Vinnytskoho nats. ahrar. un-tu. Seriya “Ekonomichni nauky”*, Iss. 4(70), Vol. 2, pp. 127-131.

5. Kucherenko, T. (2014), “Economic efficiency of cultivation of open ground vegetables”, *Ovoshchevodstvo*, no. 11, pp. 24-26.

6. Sukhyi, P.O. and Zaiachuk, M.D. (2012), “Current situation and prospects of vegetable growing in Ukraine”, *Uchenye zapiski Tavrich. nats. un-ta ym. V.I. Vernadskoho*, no. 3, pp. 38-48.

7. Sarapina, O.A. (2014), “Trends in development of the market of vegetable production in conditions of economic globalization”, *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, Iss. 1, pp. 96-100.

8. Skydan, O.V. (2009), “Food sphere of Ukraine in the conditions of globalization challenges”, *Economics of Ukraine*, no. 11, pp. 53-64.

9. Sych, Z.D., Feodosii, I.O. and Podpriatov, H.I. (2010), *Pisliazbyralni tekhnolohii dorobky ovochiv dlia lohistyky i marketynhu* [Postharvest technologies of vegetable processing for logistics and marketing], Kyiv, Ukraine, 439 p.

10. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order “Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine” dated 29.10.2013 no. 1277, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13Text> (access date April 01, 2021).

11. “State Statistics Service of Ukraine”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date April 01, 2021).

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2000), Decree “On approval of sets of food products, sets of non-food goods and sets of services for the main social and demographic groups of the population” dated 14.04.2000 no. 656, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-Text> (access date April 01, 2021).

13. Ministry of Health of Ukraine (2017), Resolution “On the approval of the Norms of the physiological needs of the population of Ukraine in basic nutrients and energy” dated 03.09.2017 no. 1073, available at: <https://docs.dtkr.ua/download/pdf/1220.2658.1> (access date April 01, 2021).

14. Department of Agro-Industrial Policy (2018), *Obzor razvitiia ovoshchevodstva i bakhchevodstva v gosudarstvakh – chlenakh Yevraziyskogo ekonomicheskogo soiuza za 2013-2017 gody* [Review of the development of vegetable and melon growing in the member states of the Eurasian Economic Union for 2013–2017], Moscow, Russia, 96 p., available at: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_agroprom/sensitive_products/Documents pdf (access date April 01, 2021).

15. FAOSTAT, available at: <http://faostat.fao.org>. (access date April 01, 2021).

16. “How to eat during a coronavirus pandemic: expert advice”, available at: <https://ckp.in.ua/health/21144> (access date April 01, 2021).

17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), Order “On approval of the Concept of the State target program of vegetable growing development for the period up to 2025” dated 21.10.2020 no. 1333-r, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2020-%D1%80#Text> (access date April 01, 2021).

18. “TOP-5 vegetable producers in Ukraine”, available at: <https://delo.ua/business/top-5-proizvoditelej-ovoschej-v-ukraine-323878/> (access date April 01, 2021).